

DUBEN 2019

ROMANOVĚT

ROMSKÁ DUŠE | CENA 20KČ

**JIRÍ
PADEVĚT**

ROZHOVOR

**EVROPSKÉ
VOLBY**

STANO DANIEL

GABRIELA

HRABAŇOVÁ

JOSEF MLEJNEK

FEDOR GÁL

**STANISLAVA
MIKOVÁ**

PROFIL

POTŘEBUJETE DOUČOVÁNÍ, VZDĚLÁVACÍ KURZ NEBO HLEDÁTE STÁŽ?

**ROMSKÝ STIPENDIJNÍ PROGRAM PRO STUDENTY
NENÍ JEN O STIPENDIU!**

POMŮŽEME VÁM

**Více se dozvíte na WWW.ROMSKASTIPENDIA.CZ
nebo na doucovani@romea.cz
a +420 257 329 667**

**STIPENDIUM PRO ROMSKÉ STUDENTY A STUDENTKY
STŘEDNÍCH, VYŠŠÍCH ODBORNÝCH A VYSOKÝCH
ŠKOL (STIPENDIUM ORGANIZACE ROMEA).**

Chcete mít přehled o novinkách v politice, společnosti a kultuře?

ZAJÍMÁ VÁS ROMSKÁ TÉMATIKA?

Nespokojíte se s povrchní a manipulativní žurnalistikou, stojíte o ověřené zprávy a vyvážený pohled na palčivé společenské otázky?

PŘEDPLAŤTE SI ROMANO VOĎI!

Časopis pravidelně přináší rozhovory, reportáže a profily výrazných osobností, fundované analýzy aktuálních společenských témat, upoutávky a tipy na kulturní události, které stojí za pozornost, i přehledové studie, průřezy a ohlédnutí v čase.

**OBJEDNEJTE SI ROČNÍ PŘEDPLATNÉ NA ADRESE:
www.romanovodi.cz - za 200Kč**

[facebook.com/romanovodi](https://www.facebook.com/romanovodi), [facebook.com/sdruzeniromea](https://www.facebook.com/sdruzeniromea)

Víte-li o vhodném stánku, knihovně, instituci, knihkupectví, kulturním centru či jiném veřejném prostoru, na jehož polici by nemělo ROMANO VOĎI chybět, prosíme, kontaktujte redakci na romano.vodi@romea.cz. Zároveň vyzýváme potenciální zájemce o externí spolupráci – žurnalisty a fotografy – aby posílali své náměty a tipy na romano.vodi@romea.cz.

EDITORIAL

„Veřejnost si asi zvykla označovat koncentrák jako něco, co nutně musí mít trojitý plot z ostnatého drátu a čtyři strážní věže,“ říká ředitel nakladatelství Academia a jeden z nejznámějších současných spisovatelů zabývajících se historií Jiří Padevět. „Ale koncentrák je prostě jakékoliv místo, kde jsou shromažďováni lidé proti své vůli a nuceni pracovat nebo vykonávat něco, co by normálně nevykonávali,“ vysvětluje v rozhovoru s Renou Horvátovou, ve kterém hovoří nejen o minulosti, ale i o tom, jak se propletla do našich současných životů.

Speciálním tématem vydání jsou květnové volby do Evropského parlamentu. Proč má smysl jít volit a co může naše volba ovlivnit, jak vlastně EU a její orgány fungují a jak moc jsou nebo nejsou vzdálené každodenní realitě v Česku, jak a kdo se v Bruselu konkrétně zabývá romskou menšinou nebo jak v honu za hlasy tahají za drátky před volbami populisté, přibližují Stano Daniel, Gabriela Hrahaňová, Josef Mlejnek a Fedor Gál. Pojdte k volbám... Má to smysl!

Seznámíme vás s nadějí romské literatury – vychovatelkou v družině, studentkou romistiky Stanislavou Mikovou, která coby vnučka Andreje Giňi potvrzuje pravidlo, že jablko nepadá daleko od stromu, a s paní Helenu Gáborovou, asistentku prevence kriminality v Rumburku. Představíme také nový počin Muzea romské kultury – projekt Amendar, který vznikl na základech obdivuhodné snahy profesora Ctibora Nečase na jednom místě shromáždit a vydat biografické medailony veřejně a občansky aktivních romských osobností. Kniha a navazující internetový portál jich zatím pojal dvě stě padesát čtyři.

A v neposlední řadě – moc gratuluji kolegům z pořadu ROMEA TV Desetiminutovka, kteří se umístili na krásném druhém a třetím místě spolu s Danielelem Stachem z pořadu Hyde Park Civilizace České televize v prestižní Novinářské ceně OSF za rok 2018!

Přeji vám příjemné čtení, milí čtenáři!

JANA BAUDYŠOVÁ
šéfredaktorka

RV 4/2018

3 Obsah / Editorial

4 – 7 Vlastenectví není nenávisť k jiným

Rozhovor s Jiřím Padevětem

Rena Horvátová

9 Československé pohledy na Evropský parlament

Téma: Evropské volby

Stano Daniel

10 – 13 I evropské volby ovlivňují naše životy

Téma: Evropské volby

Gabriela Hrahaňová

14 Vrtěti psem před volbami

Téma: Evropské volby

Josef Mlejnek, Fedor Gál

15 Přesně takhle jsem šťastná

Den na periferii

Renata Kováčová

16 – 17 Naděje romské literatury

Profil Stanislavy Mikové

Lenka Jandáková

18 – 21 „Cikáni do plynu!“, křičeli lidé / „O Cikaňi andro gazos, andro plinos“, vičinenas o manuša

Historie / Vyprávění Heleny Gáborové

Eva Danišová

22 Amendar: Pohled do světa romských osobností

Kultura

Muzeum romské kultury

Foto na přední obálce: Jiří Padevět (foto Karolina Telvákova),
foto na zadní obálce: Pietní akt v Letech u Písku (foto Muzeum romské kultury)

Číslo: 4 / 2019
Ročník: XVI
Cena: 20 Kč

Vydavatel:
ROME A, o. p. s.
Žitná 49
110 00, Praha 1
IČO: 266 13 573

Adresa redakce:
ROME A, o. p. s.
Korunní 127, 130 00 Praha 3
Tel. 257 329 667,
257 322 987

E-mail: romanovodi@romea.cz
www.romanovodi.cz
www.romeaops.cz

Šéfredaktorka:

Jana Baudyšová

Editor:

Zdeněk Ryšavý

Jazykové korektury:

Lenka Jandáková

Redakce:
Renata Berkyová, Tomáš
Bystrý, Rena Horvátová,
František Bikár, Stanislava
Ondová, Renata Kováčová,
Zdeněk Ryšavý, Kristina
Dienstbierová, Lenka
Jandáková

Překlady do romského
jazyka:

Eva Danišová

Korektury romského

jazyka:

Lada Viková

Grafika:

Bantu Design s. r. o.

Inzerce:

Zdeněk Ryšavý

Předplatné:

romanovodi@romea.cz

Osvit a tisk:

Studio WINTER, s. r. o.

Distribuce:

Dub, s. r. o.

Periodická magazínu:

10x ročně

Registrační číslo MK ČR:

E 14163

VLASTENECTVÍ NENÍ NENÁVIST K JINÝM

Text Rena Horvátová / Foto: Karolína Telvákova

„Nelze se divit, že se Romové při sčítání lidu nehlásí k romské národnosti, protože sestavováním seznamů to začíná,“ říká badatel a spisovatel **Jiří Padevět**, který se na Streamu v pořadu Krvavá léta a také ve svých knihách Průvodce protektorátní Prahou, Ostny a oprátky nebo Za dráty zaměřuje na jedno z nejbolestivějších a nejkrutějších období vůbec, tedy na léta 1938 až 1956.

Vloni stát odkoupil prasečák v Letech u Písku na místě bývalého koncentračního tábora a otevřela se cesta k důstojnému zpietnění místa utrpení Romů za druhé světové války. Proč to některým lidem stále vadí?

Nelíbě to nesou pouze závistivci, xenofobové, rasisti a podobná pakáž. Běžná společnost to nese myslím naprosto normálně. Musím ale říct, že jedinou legitimní výtkou, kterou občas slyším od lidí, kteří se zabývají druhou světovou válkou, odbojem, holokaustem, okupací nebo genocidou je, že stát by se měl podobně postarat i o další pietní místa. Lety vznikly během nacistické okupace, ale vznikly také zapříčiněním protektorátních úřadů. Nedostatek piety padá na vrub i komunistickému režimu, který se, přes všechny proklamace, tvářil, že genocida Romů neexistovala.

A i v dnešní době se objevuje celá řada populistů. K tomu je jedno velmi prosté vysvětlení: když dojdou uprchlíci jako atraktivní téma u politiků tohoto typu, vždy nastupují čeští Romové. Vyjádření poslance Roznera, že to byl pseudokoncentrák, považuji za naprosto nestydaté. A přestože jej sněmovna k trestnímu stíhání nevydala, domnívám se, že pokud by něco takového politik řekl v normální zemi, tlak veřejnosti by jej donutil ze všech volených funkcí odstoupit. Jsem toho názoru, že normální demokratický politik má vůči Letům a dalším podobným místům jedinou možnost, přijít se tam poklonit.

Ve své knize Za dráty uvádíte spoustu zmínek o věznění Romů v dalších táborech. Kde Romové podle vás nejčastěji umírali a kolik jich celkem za války mohlo zemřít?

Nejvíce umírali v Auschwitz při likvidaci tzv. cikánského tábora, který byl součástí Auschwitz II Birkenau. Pro území protektorátu podle mě žádná přesná statistika není, ale určitě jich budou stovky. Máme samozřejmě seznamy zemřelých jak v Letech, tak v Hodoníně u Kunštátu, ale kolik Romů bylo zabito náhodně nacistickými jednotkami, kolik jich zemřelo jako partyzánů nebo odbojářů, vlastně nevíme. Jen v Letech to bylo více než 400 lidí, z nichž většina byly malé děti, což je ještě daleko hrůznější, než když zahyne dospělý.

Proč se podle vás stále vedou v české společnosti diskuze, zda byl tábor v Letech koncentrační, internační, pracovní, kárný, cikánský či jakýkoliv jiný?

To jsou dohady naprosto irelevantní, protože pokud existuje nějaké místo, kde jsou lidé shromažďováni proti své vůli, ať už na základě soudního příkazu, nebo dokonce bez něj, což je případ právě Letů, pokud jsou shromažďováni proto, protože mají jiné politické přesvědčení, než si vrchnost přeje, jiné náboženské vyznání, jinou barvu kůže, jiné etnikum, jinou sexuální orientaci a nucení pracovat, vykonávat něco, co by normálně nevykonávali, tak je to prostě koncentrační tábor. Veřejnost si asi zvykla označovat koncentrák jako něco, co nutně musí mít trojitý plot z ostnatého drátu, čtyři strážní věže v rozích apod. A všichni tihle, co se hádají, jestli Lety u Písku byl pracovní tábor nebo tzv. cikánský tábor nebo internační tábor tak by se měli podívat velmi pečlivě třeba na pobočky velkých nacistických koncentračních táborů Flossenbürg nebo Gross-Rosen, které vznikly postupně v odtrženém pohraničí po roce 1938 a kde byli lidé vězněni v různých boudách a v továrních halách, čili tato místa zvenku jako „koncentrák“ nevypadala, ale přesto tam umírali lidé.

Není v tom také úmysl bagatelizovat utrpení Romů a zpochybňovat podíl viny Čechů na tomto násilí?

Lidé, kteří se o toto období opravdu zajímají, tak bezpochyby vědí, kolik tam zahynulo Romů, že byl další tábor v Hodoníně u Kunštátu a existovala další internační místa, z nichž velmi často vyjížděly transporty rovnou do Auschwitz. Ale taky vědí, že tam byli čeští četníci, respektive reaktivovaní bývalí četníci. A je známo, že ve všech koncentracích, byť to zde bylo možná markantnější, se někteří, kdo vykonávali práci dozorce, snažili k věznům chovat alespoň relativně slušně, a někteří si počínali vyloženě sadisticky. To se objevuje na všech místech internace. A to, že to někdo zpochybňuje, je výraz ignorace lidského utrpení, na kterém se bohužel někteří z nás podíleli. To se týká jak romské genocidy, tak třeba třetího odboje. Neradi si bereme z moderní historie poučení pro současnost, protože pro nás vlastně není příjemná.

To, že se Lety během části své existence skutečně oficiálně nazývaly pracovní tábor, neznamená, že utrpení lidí tam bylo menší než v jiné jeho fázi. Zajímavé je, a to si málokdo spojí, že v podstatě přesný systém pracovních táborů převzal velmi rychle po únoru komunistický režim, který vytvořil síť tzv. táborů nucené práce, které fungovaly na velmi podobném principu a do nichž vás rovněž neodsoudil soud, ale jen jakási příkazovací tříčlenná komise, jen kvůli tomu, že byste něco mohla v budoucnu udělat. Takže preventivně vás přikázali do něčeho, čemu se taky dá říkat koncentrák. A v nich skončila mimo jiné i řada Romů.

Proč značná část veřejnosti odmítá Romy nazývat Romy a nerespektuje nevhodnost označování slovem Cikán?

Přestože nechci lidi, kteří i dnes používají označení c/Cikán žádným způsobem hájit, tak si myslím, že je to i důsledek čtyřicetiletého období komunismu, kdy slovo cikán bylo ve veřejném prostoru naprosto běžné. Je to běh na dlouhou trať, byť si myslím, že u dnešní mladé generace slovo cikán neuslyšíte, protože ho prostě neznají, tedy pokud ho neznají od rodičů. Slovo cikán je dnes už anti-kvární výraz, který by se ve veřejném prostoru neměl objevovat. A pokud jej někdo používá záměrně, je to výraz rasismu, xenofobie, nechuti k jinému.

K perzekucím vůči Romům docházelo i za komunismu. Proč se tedy Češi stále staví jen do role oběti a nechťejí uznat svou vinu?

Docházelo ke sterilizaci romských žen, docházelo zcela záměrně k ničení kočovných vozů, ale nedocházelo k systematickému zavírání Romů, na to byl komunistický režim asi příliš opatrný. Ale podobně, jako tomu bylo už jednou,

tady existovaly shody – protižidovské a protiromské nálady podporované státem, byť v podstatě skryté. Když se mluví o obětech z Letů a z Hodonína u Kunštátu nebo velmi podobně o židovských obětech z řad českých a moravských Židů, kteří zahynuli během holokaustu, tak se stále mluví o Romech a o Židech, ale kdyby si všichni uvědomili, že tady zahynuli naši sousedé a občané stejného státu, jako jsou Češi, jako jsou Moravané, Slezané, tak by ta debata možná nabrala úplně jiný směr.

Majorita, které jsem součástí, se stále potřebuje vůči někomu vymezovat, ať už v dobrém, třeba ochranným způsobem, anebo ve zlém, což propuklo především během druhé republiky a protektorátu. Majorita, aby se udržela, tak zaprvé potřebuje někoho chránit, byť třeba jenom ústy, anebo se potřebuje nad někým povýšit – říct my jsme tady ta krásná úžasná silná inteligentní majorita a tady jsou ti ostatní. V Čechách to velmi často padlo právě na Romy a na Židy.

Ostrakizace Romů, omezování jejich svobody a občanských práv, začala už se vznikem zákona O potulných cikánech v roce 1927, který nařizoval Romům vykazovat se tzv. cikánskými legitimacemi.

Soupis po cikánsku žijících osob za druhé republiky usnadnil práci nacistům...

To nebyl jen problém Československa, ale v podstatě celoevropský. Ve spoustě evropských států, například ve Francii, v Belgii, přišlo některým silám, fašistickým stranám strašně vhod, že se objevili nacisté. Během dvacátých a třicátých let se Evropa mění. Když se podíváte na mapu střední Evropy, zjistíte, že Československo bylo vlastně jediným demokratickým státem, přesto se v něm děla ostrakizace Romů, přesto byla určitá skupina lidí označena. Každé označení a utřídění nějaké sociální skupiny, ať už to jsou Romové, Židé, homosexuálové a kdokoliv další, nakonec může vést k týrání, žalářování, ke koncentraci a k zabíjení. A nelze se divit, že se Romové při sčítání lidu nehlásí k romské národnosti. Kdybych se já dozvěděl, že budou někde sepisovat všechny Padevěty, tak se asi taky rychle přejmenuji, protože sestavováním seznamů to začíná.

Podle hesel a výkřiků to může vypadat, že nejvyšší koncentrace vlastenců se nachází na shromážděních stran jako SPD...

Na to existuje takové hezké české slovo národovectví, které do sebe podle mě krásně zahrnuje všechny odpudivé projevy přepjatého nacionalismu, xenofobie a šovinismu. Za svůj život jsem nezažil dobu, kterou zažívám teď. To znamená dobu, kdy se tolik všemožných fašistů, pseudofašistů a xenofobů označuje za vlastence. Slovo vlastenec, které mělo obrovský význam právě za protektorátu. Za komunismu moc ne, to jsme byli proletářsky internacionální všichni... A dneska velmi často si toto slovo berou do úst lidé, kteří žádní vlastenci nejsou a nikdy nebudou. Dokonce si myslím, že člověk, který opravdu něco dělá pro svoji vlast, o sobě nikdy sám neřekne, že je vlastenec. Naopak počká, až to o něm řeknou ostatní. Vlastenectví není nenávisť k jiným.

Jak je možné, že v dnešní době, kdy máme informace na dosah ruky, se stále objevují popírači holokaustu?

Jedním z nejznámějších světových popíračů holokaustu je David Irving, který napsal řadu tlustých knih téměř o každém vysokém představiteli třetí říše. Irving je znám také tím, že se soudil s historičkou Deborah E. Lipstadtovou kvůli historii holokaustu a soud naštěstí prohrál. Ti, kdo to vytváří, to dělají pro kšeft. Stále platí, že je jednodušší uvěřit jakési konspirační teorii než si zjišťovat v archivech, od pamětníků a z literatury relevantní informace. Stále je jednodušší uvěřit nějakému výkřiku na sociálních sítích než si o tom přečíst knihu.

Jak by se také mohlo vzdělávat o historii?

Pokud někomu máme přiblížit historii, tak na příběhu obyčejného člověka, který by mohl být teoreticky váš soused. Ať už použijeme příběh fiktivní, zasazený v reálných kulisách, nebo příběh skutečný – a že těch skutečných jsou tisíce, které by se daly vyprávět jako román nebo o nich natočit celovečerním film. Koho baví prostý výčet vojenských operací, politických konferencí, jmen generálů a politiků? Mám pocit, že málokoho. Příběh obyčejného Josefa nebo obyčejného Franze, který se mohl narodit ve vedlejší chalupě, může zaujmout daleko víc lidí.

Jak se podle vás změnilo postavení Romů v české demokratické společnosti za posledních 30 let? Mnozí i přes ústrky vzpomínají na dobu komunismu...

Během třiceti let tady vyrostla romská elita, nevím tedy jak moc je početná, ale čím dál bude romská elita výraznější, tím lépe se povede i ostatním Romům. A strašně bych vám přál, abyste byli ve veřejném prostoru vidět. Je důležité, aby romská elita řešila problémy samotných Romů.

Proč se česká společnost, která de facto historicky vznikla míšením řady národností, stále vymezuje vůči Romům jako cizorodému elementu a nechce vidět, že tuto republiku velkou měrou coby dělníci postavili?

To je přesně ono, pokud si neuvědomíme, že stejně jako my jsou Romové, Židé naši sousedi, spoluobčané a občané země, kde jsme se také narodili, nikdy se nic nezmění. Jinakost neznámá, že je někdo horší. A to je něco, co je ve společnosti, a nejenom české, ale i euroamerické, stále zakotvené – že ti „jiní“ pro nás znamenají nebezpečí. Ono to tak i dříve bylo, nepřítel vypadal jinak a byl nebezpečný. Agrese je často projev strachu. A dokud nám nedojde, že v Evropě jsou dávno všechny národnosti smíšené natolik, že jsme všichni sousedé, tak se z toho asi těžko vyhrabeme.

Jsou vzrůstající nacionalistické tendence a zdá se, že i touha po vládě tvrdé ruky, jak ji představuje Jobbik v Maďarsku, Salvini v Itálii ad. výsledkem jakési únavy z demokracie, z možnosti volby?

Nejsem odborník na západní společnosti, ale podobné strany tady byly vždycky, stejně tak budou i extrémisté. Tohle je především na demokratických politicích, aby se jasně postavili proti. Pokud je budou brát jako partnery k diskusi a budou si demokratičtí politici myslet, se dá s extremisty vyjednávat jako s každou jinou demokratickou stranou, tak to dopadne jako v únoru 48. Tehdy si českoslovenští demokraté mysleli, že komunisté jsou sice trošku zvláštní, trošku

radikální, ale v zásadě normální politická strana, se kterou se dá jednat. Velmi rychle zjistili, že to je sebranka politickými gangsterů, se kterou se jednat nedá, a že použijí všechny způsoby, aby uchvátili moc. To znamená, že všem těmto extrémistům a protofašistům je potřeba se postavit hned zpočátku nebo je jako extrémisty označit. Třeba se to časem naučí i čeští demokratičtí politici. ●

JIŘÍ PADEVĚT (1966)

pochází z Prahy, po studiu geodézie, práci zeměměřiče a pedagoga pracoval jako knihkupec. Od roku 2006 je ředitelem nakladatelství Academia. Jako badatel a autor literatury faktu se zaměřuje na zmapování málo známých míst válečné historie a komunistické perzekuce. Vydal Průvodce protektorátní Prahou (oceněna v kategorii Literatura faktu a Kniha roku Magnesia litera 2014), Krvavé finále: jaro 1945 v českých zemích, Krvavé léto 1945: poválečné násilí v českých zemích, Průvodce stalinistickou Prahou 1948–1956, Za dráty, Tři králové, knihu mystifikací Poznámky k dějinám, titul Anthropoid (s Pavlem Šmejkallem), Dotek Anthropoidu, knihu příběhů inspirovaných skutečnými událostmi Ostny a oprátky, Cesty s Karlem Hynkem Máchou ad. Je nositelem pamětní medaile Operace Anthropoid. Na internetové televizi Stream.cz uvádí pořad Krvavá léta, kde diváky seznamuje s místy spojenými s nacistickou a komunistickou tyraníí.

VOLBY DO EVROPSKÉHO PARLAMENTU

- **PROČ MÁ SMYSL JÍT VOLIT?**
- **CO MŮŽE NÁŠ HLAS OVLIVNIT?**
- **JAK MŮŽE EU POMOCT ROMŮM?**
- **JAK VOLIČE LÁKAJÍ POPULISTÉ?**

Číslo vychází za podpory německé nadace „Připomínka, odpovědnost a budoucnost“.

ČESKOSLOVENSKÉ POHLEDY NA EVROPSKÝ PARLAMENT

Stano Daniel / Foto: Andrej Gábor

„Já volit nepůjdu. Víš ty vůbec, kolik mají ti poslanci peněz?“ reaguje paní ze třetího patra poté, co jí aktivní sousedka z jedenáctého podala volební leták romského kandidáta. Nebyl v tom rasismus. Logika však také ne. Možná závist, možná nezám. A určitě nevědomost.

Paní z příběhu, který se skutečně stal v Bratislavě v roce 2014, tehdy reagovala asi jako většina slovenské populace. K volbám do Evropského parlamentu se tehdy dostavilo jen 13,05 % dospělé slovenské populace. Občané ČR si svou neúčastí zabezpečili hned druhé místo s účastí na úrovni 18,2 %. Obě země vyslaly jasný signál nezám o to, kdo je bude v Evropském parlamentu zastupovat.

VZDÁLENÍ LIDU

Za jeden z nejčastějších důvodů nízké účasti ve volbách se považuje vzdálenost volených od běžných lidí. A geografie tu je až na druhém místě. Mnohem větší výzvou pro Evropský parlament je fakt, že mu málokdo rozumí. A pro Romy a Romky v sociálním vyloučení to platí obzvlášť.

Pole pravomocí evropských zákonodárců bývá značně zkresleno populistickými portály, které píšou o zakřivení banánů nebo (ne)zakřivení okurek. K většímu porozumění nepřispívají ani populisté bojující proti „diktatuře Evropské komise“. Není divu, že je pak běžný člověk zmatený.

A k čemuže teda ten Evropský parlament je? Můžeme si pomoci příkladem evropského rozpočtu – toho, kde jsou finance na dálnice, vědu, domy smutku, projekty na školách, inovace v technologiích, rozšíření pracovních možností, zlepšení dostupnosti zdravotní starostlivosti a mnoho dalšího. Evropský rozpočet navrhuje Evropská komise, ale poté ho schvaluje jak Evropská rada (složená ze zástupců členských států – předsedů vlád nebo prezidentů), tak i Evropský parlament. V obou případech tedy zástupci a zástupkyně, které si přímo volíme, což by mohlo představu toho pověstného bruselského diktátu jednoduše nabourat – jen kdyby se lid více zajímal.

RIZIKA (A MOŽNÁ VÝHODY) TRAGICKY NÍZKÉ ÚČASTI

Že nás tyto volby nezajímají, obzvlášť

pokud jde o znevýhodněné skupiny obyvatelstva, třeba také Romy, může být do jisté míry výhodou. Menší účast dává prostor různým extrémům. Kdyby se například některému z kandidátů podařilo zorganizovat romské voliče na Slovensku, jejich zvýšená účast by při mizerné účasti ostatního obyvatelstva mohla zásadním způsobem překreslit volební výsledky.

To však platí také pro jiné extrémy, zejména ty politické. Již tak dobře zorganizovaní fašisté by mohli situace též lehce zneužít. Například Marian Kotleba, předseda strany, která má kvůli jeho popularitě v názvu i jeho jméno, dostal v nedávných prezidentských volbách něco přes 220 tisíc hlasů. V roce 2014 byl celkový počet hlasů odevzdaných v eurovolbách pro všechny strany a kandidáty 560 tisíc. I v tomto případě nás před pohromou dělí v podstatě jen lenost či nezám jejich přívrženců.

NEUSTÁLE NĚCO DOKAZOVAT

Podobně jako v roce 2014 i v nadcházejících volbách se bude o podporu na Slovensku ucházet několik romských kandidátů, které najdete na kandidátních listinách menších i větších stran. A znova jsou slyšet hlasy: proč se nesjednotí a nekandidují za jednu romskou stranu?

Problém však asi bude někde jinde, protože historicky žádný z romských zástupců a zástupkyň v Evropském parlamentu nebyl zvolen na kandidátní listině romské strany.

Těch pár, kteří se do parlamentních lavic v Bruselu a ve Štrasburku dostali, nakonec zvolili především neromští voliči a voličky. Ze všech pak nejjasněji svítí hvězda Sorayi Post, která byla zvolena primárně jako feministka, i když se k Romům hrdě hlásí. Mohl by to být recept i pro ostatní kandidáty.

Až přílišný apel na romského voliče může být riskantní a své o tom ví i autor tohoto textu. V roce 2014 do EP sám neúspěšně kandidoval. Za všechny zkušenosti možná jeden příklad: v jedné z obcí na jižním Slovensku získal 11 hlasů. To byl také celkový počet hlasů v této obci odevzdaných. Problém tehdy nebyl až tak Romy přesvědčit o kvalitách jednotlivého kandidáta, ale spíše o významu voleb jako takových.

Kandidáti a kandidátky jednoduše musí nabídnout víc. Možná víc než kterýkoliv neromský kandidát. Ani volby nejsou výjimkou z diskriminace, třeba i ze strany Romů. Stejně to však je potřeba zkoušet. A jestli to znamená, že musíme i v tomto případě být dvakrát lepší než ostatní, tak budme!

VOLBY DO EVROPSKÉHO PARLAMENTU I EVROPSKÉ VOLBY OVLIVŇUJÍ NAŠE ŽIVOTY

Gabriela Hraňáková / Foto: Evropský parlament

Proč jít k volbám do Evropského parlamentu? Protože každé volby přímo ovlivňují naše životy. Evropská unie rozhoduje o mnoha důležitých věcech naší společnosti. Témata, která se nám zdají být vzdálená, se nakonec stejně dostanou až k nám – jako například zákaz kouření ve veřejných prostorách, roaming nebo používání jednorázových plastů.

Podobně tomu je i v oblasti lidských práv. To, jestli budeme mít segregované vzdělávání nebo třeba více pracovních příležitostí, velice záleží na tom, zda se naše vlády, ale i Evropský parlament, stanou radikálnějšími, či se zaměří spíše sociálně a humanitně. Když k volbám nepůjdeme, dáváme šanci extremistům. Ti k volbám půjdou vždycky. Dění na poli evropské politiky, ať se od reálných problémů, se kterými se potýkáme, zdá být jak daleko chce, se samozřejmě dotýká jak různých oblastí života, tak i různých menšin, včetně Romů.

Evropský parlament například zaujímá velmi silný postoj proti anticiganismu. Přijal již několik rezolucí jako třeba letos v lednu Rezoluci o vzestupu neofašistického násilí v Evropě, o měsíc později pak Rezoluci o potřebě posílení strategického rámce Evropské unie pro

národní strategie začleňování Romů po roce 2020 a posílení boje proti anticiganismu. Stačí si dát do internetového vyhledávače heslo „anti-gypsyism“ a uvidíte, kolik dokumentů, otázek a připomínek s tímto tématem se vám objeví. Pravdou je, že i na půdě Evropského parlamentu se ještě stále najdou jedinci i skupiny poslanců, kteří jsou rasističtí. Dokonce sám jeho předseda Antonio Tajani se několikrát vyjádřil velmi rasisticky. Zároveň tam ale zasedá i velká skupina poslanců, na které je možné se obrátit a spolupracovat s nimi. Jsou otevření i neziskovým organizacím – přebírají od nás témata a také se opírají o naši expertizu a zkušenosti.

SKRYTÁ BARIÉRA

Osobně zaměření Evropského parlamentu na anticiganismus velice vítám,

protože ho považuji za jeden z největších problémů každodenního života Romů v České republice. Je to taková skrytá bariéra, která se objevuje na obou stranách, jak u Romů samotných, tak u majority a staví mezi nás pomyslnou zeď.

Někdy je to zeď až hmatatelná a propast mezi Romy a majoritou, jako třeba v případě některých vyloučených lokalit nebo v segregovaných školách, se zhmotní do podoby skutečné zdi. Někdy je schována za jiné, například ve formě bezdoplatkových zón, kde je ale v důsledku jasné, že nejvíce budou takovým opatřením bití právě Romové. Anticiganismus je ale stále přítomný a rozlezlý v celé společnosti, což způsobuje, že i samotní Romové se někdy raději na cestu smíření nepouštějí, protože už po několik generací nebyla

úspěšná. Zůstanou raději uzavření do sebe a nedůvěru v majoritu a její instituce, která tak vzniká, udržují dál. Projevuje se to nejenom při jednání s úřady, ale také zejména při volbách, ke kterým mnozí z nich právě proto nechodí.

Jak je něco takového možné ovlivnit z evropské úrovně? Faktem je, že není jednoduché ovlivnit instituce, které samy o sobě anticiganismus skrývají nebo jsou rasistické. Politici ve volených pozicích přirozeně usilují o znovuzvolení a mnozí stále a s chutí využívají jeden z nejoblíbenějších populistických nástrojů – takzvanou „anti-cikánskou kartu“. Evropské instituce tomuto tlaku tolik nepodléhají, nicméně jejich politiky mají vliv na politiky národní.

Evropský rámec pro začleňování Romů po roce 2020 musí zřetelně naformulovat nutná opatření, která budou proti anticiganismu bojovat. Velice dobrý je i přístup, o kterém mluví jedna ze současných romských europoslankyň Soraya Post, která zdůrazňuje odhalování pravdy a cestu smíření. Ta může přinést kýžené ovoce třeba v otázkách nedobrovolné sterilizace romských žen.

Jedním z nástrojů Evropské unie jsou i finance. I po roce 2020 bude Evropská komise podmiňovat rozdělování evropských fondů existencí Národní romské strategie. Právě proto je nutné vytvořit silný evropský rámec pro tuto národní strategii, která by měla vzejít z Evropské komise a posílit pozici neziskového sektoru, aby mohla tyto požadavky také aktivně prosazovat na národní úrovni.

EU A ROMSKÁ TÉMATA – KDO JE KDO A CO ZMŮŽE

Situaci a potřebami Romů se zabývá zejména „trojúhelník“ Evropská komise, Evropský parlament a Evropská rada a snaží se také přispět ke zlepšení kvality života Romů jak napříč samotnou unií, tak i v kandidátských zemích, zejména na západním Balkáně a v Turecku.

Vzhledem k fungování Evropské unie jako takové je důležité si uvědomit, že žádná její instituce nebude prosazovat opatření, na kterých se členské státy společně nedohodnou. Jediná opatření, která nějakým způsobem zavazují členský stát k akci i bez toho, fungují na základě stávajících, ale i nových směrnic, jako je tomu v případě segregace romských dětí ve vzdělávacím systému. Evropská komise otevřela

možnost tzv. Infringement procedures (řízení o porušení povinnosti), což při neplnění některých závazků může vést až k placení pokuty za porušení směrnic. V Evropské komisi je v rámci DG Justice (The Directorate General for Justice / Generální ředitelství pro spravedlnost) zřízeno romské oddělení, které má na starost koordinaci Evropského rámce pro národní strategie pro začleňování Romů. V tomto oddělení pracují také Romové, respektive tedy momentálně jedna Romka. Toto oddělení spolupracuje s takzvanými národními romskými koordinátory (za Česko je to kancelář Rady vlády pro záležitosti romské menšiny) a také s neziskovými organizacemi v Bruselu – několikrát ročně například organizuje konzultační setkání a pak také Platformu EU pro začleňování Romů.

Kromě tohoto Generálního ředitelství existují i další. Pro zaměstnanost (DG EMPL), pro regionální politiku (DG REGIO), ve kterém také mimochodem pracuje Rom, pro vzdělávání (DG EDU), pro politiku sousedství a jednání o rozšíření (DG NEAR), pro zdraví a bezpečnost potravin (DG SANTE) – a každé z nich se romskou menšinou zabývá a má své vytyčené priority.

K tematice přispěl i Účetní dvůr Evropské unie několika reporty o situaci Romů, v nichž se jejich autoři mimo jiné shodli na tom, že současné strategie a implementace Evropských fondů nefungují, protože jim v tom mnohdy systematicky brání právě anticiganismus.

WATCHDOG

Evropská komise také hodnotí, jak si jednotlivé státy vedou. Kromě toho,

že vydává takzvaná sdělení Evropské komise a Evropského parlamentu o situaci Romů, se také se snaží koordinovat a napomoci členskými státy k lepší implementaci jejich strategií. Součástí každého takového sdělení jsou i konkrétní doporučení. Ta však nejsou závazná a mají pouze doporučující charakter. Romské oddělení Generálního ředitelství pro spravedlnost pak také několikrát do roka zve národní romská kontaktní místa na koordinační setkání.

Nejdůležitější a zatím nejzávažnější jsou pro nás závěry Rady EPSCO (Employment and Social Policy – Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs Council / Rada ministrů práce a sociálních věcí). Jejich doporučení z roku 2013 dokonce nastavují nutnost všech členských států reportovat mimo jiné o naplňování některých základních opatření týkajících se Romů.

Pokud jde o možnost kontrolovat nebo přímo tláčit na plnění konkrétních opatření, je to opět Evropská komise, která kontroluje a má jakousi kapacitu být ve spojení s členskými státy, tedy prostřednictvím národních romských koordinátorů, kteří mohou spíše radit a pomáhat než tláčit a kritizovat. Jediný, kdo může tláčit, je občanská společnost. Ta jediná má možnost být kritická. Otázka ale je, zda tu možnost skutečně má, zda nemá zároveň co ztratit.

Podpora občanských watchdog (rozuměj sledujících a hlídajících) organizací však vesměs není, přestože je potřebná. Dobrý je příklad Roma Civic monitoring (Romský občanský monitoring), pro který v každé zemi EU vytvářejí neziskové organizace takzva-

Foto: Pixabay

nou Stínovou zprávu. Informace z těchto zpráv mají občanské společnosti sloužit právě pro vytváření tlaku a pomoci jim ke kritickému pohledu na situaci v jednotlivých oblastech – jaká jsou v nich opatření a jak efektivní jsou.

ROMSKÝ TÝDEN V EVROPSKÉM PARLAMENTU

Na evropské úrovni se také konají menší či větší akce týkající se romských témat. K těm pravidelným patří jednání Evropské platformy a Evropský romský týden. Další akce organizuje Evropský sociální a ekonomický výbor, členové Evropského parlamentu, agentury OSN, jako například evropské zastoupení Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, Světová banka a několik neziskových organizací.

V Bruselu funguje více než 20 různých sítí evropských organizací nebo mezinárodních neziskových organizací, z nichž čtyři jsou nyní romské: ERGO Network (European Roma Grassroots Organizations Network – Síť místních romských organizací), dále pak REDI (Roma Enterpreneurship Development Initiative), ERRC (European Roma Rights Centrum – Evropské centrum pro práva Romů), a ERIO (European Roma Information Office – Evropská romská informační kancelář). Mezi dalšími jsou

třeba Eurochild, Eurodakonia, Antipowerty network, Eurocities, European Public Health Alliance a jiní, kteří se zabývají Romy.

Nicméně pro nás v ERGO Network je důležité dostávat romské téma i na ty konference, kam by se jinou cestou nedostaly. Se svým zaměřením jsme jako hosté často zváni na akce s romským tématem, ale ještě častěji se snažíme prezentovat naši práci a otázky týkající se Romů na akcích, které se k Romům přímo nevztahují – jako třeba na akce spojené s Evropským semestrem (European Semester), Evropským pilířem pro sociální práva (European Pillars of Social rights). Nebo se snažíme zapojit do různých iniciativ pro zvýšení zaměstnanosti, jako je Evropská záruka pro mladé lidi (European youth guarantee) nebo Kolokvium pro základní lidská práva (Fundamental rights colloquium).

Roma week – neboli Evropský romský týden – proběhl letos už počtvrté. Je to akce, kterou iniciovala Soraya Post s několika dalšími poslanci jako oslavu a připomenutí první specifické rezoluce europarlamentu o anticiganismu z 15. dubna 2015. Specifický je tím, že ho spolupořádají neziskové organizace. Je to souhrn workshopů a konferencí, z nichž každou zaštiťuje jiný poslanec a pořádá ji jiná organizace. Jednotlivé programy dávají dohromady všichni

společně a ARDI (European Parliament Anti-Racism and Diversity Intergroup) pak všechny aktéry koordinuje.

ERGO Network se zapojuje již od začátku a vždy participuje na několika akcích. Především však každý rok společně s TernYPE, mládežnickou romskou sítí, umožňuje desítkám mladých lidí se tohoto týdne zúčastnit a zároveň blíže poznat práci evropských institucí a práci neziskovek v Bruselu. Tento rok je pro něj navíc výjimečný – je pro členy Evropského parlamentu i Evropské komise posledním.

ANDREJ KISKA, NEZNÁMÉ HRDINKY A SORAYA POST

Roma week by nedával smysl bez aktivního zapojení romských aktivistů z celé Evropy. Letos bylo v Bruselu asi 80 mladých lidí na dvou různých školeních – jedno se zaměřovalo na lobby a evropské instituce a druhé na volby do Evropského parlamentu. Síť ERGO navíc koordinovala účast nejvýznamnějších aktivistů romské občanské společnosti v Evropě pod záštitou „Aliance proti antigypsyismu“ – společně s Ústřední radou německých Sintů a Romů, Dokumentačním a kulturním centrem Sintů a Romy a Evropskou sítí proti rasismu (ENAR).

Jedna z větších akcí se tento rok zaměřila právě na monitoring občanské

společnosti a na to, jak tyto informace využít v dalším programovacím období při vytváření nových strategií. ERGO Network pořádalo aktivitu zaměřenou na cíle udržitelného rozvoje a na to, jak mohou pomoci v lobbování neziskových organizací či jak prosadit romské indikátory do reportu Spojených národů. Vznikl k tomu také report „Zapojení Romů: Mohou cíle udržitelného rozvoje přispět k eliminování anticiganismu?“

Stěžejní akcí konference nazvané Vytváření důvěry prostřednictvím odhalování a uznávání pravdy: Posílení uznání a nápravy antigypsyismu uspořádala Soraya Post společně s Ústřední radou německých Sintů a Romů, Fundacion Secretariado Gitano (FSG), Úřadem Vysokého komisaře OSN pro lidská práva v Evropě, Evropským institutem pro otevřenou společnost a ERGO Network. Zaměřila se na hodnocení dosavadních aktivit v této oblasti a na diskusi o současném stavu a úsilí různých aktérů o pokrok v boji proti antigypsyismu cestou uznání, nápravy, procesů důvěry a usmíření. Promluvili na ní i lidé anticiganismem přímo zasažení – podělili se o své příběhy a debata se tak mohla posunout od teoretických koncepcí k tomu, jak mohou politiky jednotlivých států přímo ovlivnit životy jednotlivců.

Tento rok se romský týden zaměřil také na ocenění. To od Ústřední rady německých Sintů a Romů získal slovenský prezident Andrej Kiska a další „Neznámé hrdinky“ – 14 inspirujících romských aktivistek, které získaly Cenu EU za romskou integraci na západním Balkáně a Turecku. Cenu získala i Soraya Post, a to za vynikající podporu boje proti antigypsyismu v Evropském parlamentu. Bez ní by ostatně nebyl ani samotný Roma week.

Ráda bych zdůraznila i to, že se jí podařilo získat slib různých politických skupin a jednotlivých poslanců, že, budou-li znovu zvoleni, budou pokračovat v práci na dosažení evropských voleb bez rasismu, budou podporovat novou účinnou politiku EU pro Romy po roce 2020 a budou pokračovat v boji proti antigypsyismu v novém legislativním období. Podepsaní poslanci se zavázali vytvořit evropskou společnost, ve které budou mít Romové přístup k právům stanoveným v našich smlouvách, zdravou společnost bez rasismu, takovou, na kterou můžeme být hrdí. ●

GABRIELA HRABAŇOVÁ (1979)

Současná ředitelka organizace ERGO Network je absolventkou bakalářského oboru Politika a společnost a magisterského oboru Mezinárodní vztahy a diplomacie na Angloamerické univerzitě v Praze. Začínala jako konzultantka pro NNO v ČR jako tzv. eRider, několik let působila ve vedení občanského studentského sdružení Athinganoi, později nastoupila na Úřad vlády jako ředitelka romské kanceláře Rady pro záležitosti romských menšin. Silně se angažovala v českém předsednictví v EU, kdy bylo přijato deset Společných základních principů pro začleňování Romů a bylo zorganizováno první setkání Platformy EU pro Romy. Působila také jako členka poradního sboru ředitele Agentury pro základní práva a členka správní rady Nadace RomMedia v Budapešti.

SOUČASNÍ ROMŠTÍ EUROPOSLANCI

Livia Jaroka, Maďarsko, Group of the European People's Party (Christian Democrats)

Soraya Post, Švédsko, Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament

Damian Drăghici, Rumunsko, Group of the Progressive Alliance of Socialists and Democrats in the European Parliament

Romeo Franz, Německo, Group of the Greens/European Free Alliance

James Carver, Velká Británie, Europe of Freedom and Direct Democracy Group

VRTĚTI PSEM PŘED VOLBAMI

„Jak se vrtí psem“ před prezidentskými volbami v USA, si dovede představit každý, kdo zná nestárnoucí film Barryho Levinsona s původním názvem Wag the dog. Na to, jak se „tahá za drátky“ před volbami do Evropského parlamentu, jsme se zeptali politologa Josefa Mlejnka a sociologa Fedora Gála.

ČERNÁ KUCHYŇĚ NEZNALOSTI

Josef Mlejnek jr.

Volby do Evropského parlamentu (EP) se kvapem blíží, a zvyšuje se tak i aktivita producentů různých fake news. Například server Politico upozornil na skutečnost, že nemalou část diskuse na sociálních sítích před volbami do EP ovládne pomocí horečného zveřejňování příspěvků nevelký počet uživatelů a účtů nakloněných populistickým stranám. Požár katedrály Notre-Dame v Paříži vyvolal erupci falešných zpráv a nepodložených informací, především o údajné „muslimské stopě“, nepochybně též s cílem ovlivnit evropské veřejné mínění před klíčovými volbami.

Facebook, poučen americkými volbami či brexitem, začal s dezinformacemi více bojovat, nyní například omezuje v „hlavních stránkách“ uživatelů viditelnost skupin, v nichž se opakovaně objevují příspěvky pokládávané kontrolořky za nepravdivé. Což ale samo o sobě k omezení vlivu falešných zpráv nemusí stačit.

Kritici současného kursu Evropské unie každopádně již dlouho avizují, že nadcházející volby přinesou politické zemětřesení v jejich prospěch. Uvidíme, v České republice představuje ale hlavní problém eurovoleb nízká volební účast. Naposledy, v roce 2014, u nás využilo volebního práva jen něco přes 18 % voličů (předtím, v letech 2004 a 2009, alespoň 28 %). Neatraktivnost voleb do EP však netrápí jenom Českou republiku. Celo-

evropská volební účast při eurovolbách od roku 1979 setrvale klesá, naposledy činila 42,5 %.

Příznivci populistických nebo nacionalistických stran k volbám do EP moc nechodí, což je dáno i tím, že nevidí smysl vybírat parlament instituce, kterou leadři jimi preferovaného uskupení urputně kritizují. Centrály populistických subjektů tak mají a budou mít za cíl především dostat své přívržence k volebním urnám. Tím spíš je pro jejich odpůrce důležité k volbám přijít.

Největší bolestí skoro celého elektorátu je však neznalost. Dle výzkumu agentury Kantar CZ pro Českou televizi, zveřejněném v únoru, o konání voleb věděla jen třetina Čechů. Průzkum též odhalil fatální mezery ve znalosti jmen 21 českých europoslanců. Alespoň jednoho dokázalo jmenovat pouze 29 % respondentů.

Lidé též mají jen mlhavou představu o fungování Evropské unie, jejích institucí a o pravomocích těchto institucí. Což bohužel nahrává popularitě tvrzení o níkém nevolených bruselských elitách, jež pošlapávají suverenitu národních států a jejich občanů (třeba zákazem vysavačů s vysokým příkonem) a usilují o proměnu evropské společnosti zvaním zástupů muslimských migrantů.

Evropská unie je určitě komplikovaná, oproti tomu, udělat si alespoň základní obrázek, popřípadě se seznámit se jmény stávajících českých europoslanců a jejich prací, vyžaduje v zásadě pár kliků na internetu, trochu času a pozornosti. Bohužel, většina občanů tak neučiní, přičemž dá přednost třeba hraní sofistikovaných počítačových her nebo shánění zboží v e-shopech. Pokud ale lidé svůj přístup nezmění, vylepšení algoritmů Facebooku šíření fake news nezabrání, neboť primárně je rozšiřují, vedení vlastní neznalostí, obyčejní uživatelé sociálních sítí.

JÍZDA NA PRASTARÝCH LIDSKÝCH PUDECH

Fedro Gál

O tom, že se kampaně do evropských voleb účastní i dezinformátoři domácí a zahraniční provenience, není na základě

existujících analýz pochyb. Sledují jediný zájem – rozložit veřejné mínění. Myslím zejména proruské trolly a média. Varovně ovšem je, že do kampaně se zapojily i domácí „elity“. Nevadí mi samozřejmě, když má někdo kritický anebo jiný názor. Vadí mi lži a nehorázné provokace.

Je alarmující, když na tento trend nasedli i lidé typu otec a syn Klausové anebo prezident Miloš Zeman. O Okamurovi a podobných nemluvě. Stávají se, dle mého názoru, bezpečnostním rizikem České republiky. Po jejich motivaci nepátrám. Co vím určitě, je, že tyto volby jsou důležité. Zdá se totiž, že odpůrci jednoty Evropské unie a celého euroatlantického civilizačního okruhu, se mobilizují opravdu masivně.

Komu nestačí chaos, který vyvolal na mezinárodní scéně Donald Trump, by měl alespoň pozorně číst dění kolem brexitu. Strašení uprchlíky, Romy... je jenom jízda na prastarých lidských pudech – na strachu a úzkosti. Člověk, který jim propadne, neslyší na argumenty, podléhá manipulaci.

Zápas s dezinformacemi, lží, ruskými a čínskými zájmy, psychopaty na internetu... nemá vítězný konec v dohlednu. Přestat se bránit je však začátek prohry, která bude mít nedozírné a dlouhodobé důsledky. Pro tuto chvíli však platí: Evropské volby jsou důležité! Nevykašlejte se na ně! Vždyť demokracie není mana z nebe, ale trvalý zápas. Nicméně, stojí za to. Lidé jako já, kteří přežili holokaust, komunistické perzekuce a opravdovou nesvobodu, vědí, o čem mluvím. ●

PŘESNĚ TAKHLE JSEM ŠŤASTNÁ

Příběh sociální pracovníce Lenky z Jirkova zapsala Renata Kováčová / Ilustrační foto: Jana Baudyšová

Zvoní budík, tak ráda bych ho zamáčkla a spala dál. Všichni bychom rádi ještě spali, ale nejde to. Je pondělí a musíme do školy a do práce. Budím svou jedenáctiletou dceru, vstávat se jí moc nechce, koukala dlouho na televizi, ale přece jen poslechne a vstane a míří rovnou do koupelny, já jí mezitím připravuju svačinu, běžím se obléknout a musím probudit ještě svou tříletou dceru, kterou si беру s sebou do práce. Mrzí mě, že nemohu zůstat doma a plně se věnovat mateřství, jenomže účty se samy nezaplátí. Nasedáme do auta a mířím na dvacetikilometrovou jízdu do Jirkova, kde pracuju jako sociální pracovníce v poradně. Jsme na místě. Vytahuju z auta kočárek a plačící dítě, které mi cestou usnulo, a já ho teď musím budit. Nedá se nic dělat, otvíráám svou kancelář a připravuju se na další náročný den. Jirkov a také Chomutov se potýkají s problémy lidí, kteří je sami nezvládají

řešit i vzhledem k tomu, jak je v této zemi nastavena sociální politika, zákony o exekucích ad. Právě odtud mám nejvíce klientů. Má práce je opravdu různorodá, ale nejvíce asi řeším často akutní bytovou nouzi klientů, protože se lidé kvůli byznysu s chudobou ocitají ze dne na den na ulici a nemají kam jít. Klasikou je pomoc s vyřizováním všelijakých dávek, doprovázím také klienty na úřady, řeším výživné, různé návrhy k soudu... Jako pracovníce odborného sociálního poradenství nemám stanovovanou oblast a musím ovládat všechny oblasti. Miluju svou práci, naplňuje mě pocit, že to, co dělám, má smysl. Existuje spousta lidí, kteří si neumějí sami pomoci, a když jim pomůžu já a vidím, jak se jejich život mění před očima... Největší odměnou pro mě asi je, když mi ostýchavě projeví svůj vděk.

Jsem tu zaměstnaná pouze na poloviční úvazek, víc bych s dítětem ne-

zvládla. Má práce začíná v 8:00 a končí ve 12:00. Je to velmi psychicky náročná práce, jsem ráda, když si najdu chvilíčku času pro sebe, ráda maluju a vyšívám, ale moc času pro sebe nemám, protože jakmile opustím svou kancelář, nasedám do auta a vracím se domů do Mostu, kde vyzvednu dceru ze školy a začíná takový ten běžný ženský kolotoč – dojít na nákup, uvařit něco pro rodinu, poklidit, vyprat, vyžehlit, je toho spousta, co my ženy musíme zvládat, ale vždy to děláme s láskou. Když se dostanu do postele, jsem už tak unavená, že sotva vidím, přehrávám si vždy zážitky z onoho dne, a i když vím, že je to je náročné být v práci s malým dítětem a starat se o celou domácnost, tak bych nikdy neměnila, protože jsem právě přesně takhle šťastná, a doufám, vlastně tuším, že i má rodina je. Vidím to v jejich úsměvech a v tom, jak se na mě dívají. ●

NADĚJE ROMSKÉ LITERATURY

Lenka Jandáková / Foto: Slovo 21

„Dnes si neumím představit, že bych dělala něco jiného, i když jsem původně snila o klidné rutině v kanceláři. Práce s dětmi je kreativní a dává mi volnost plánovat a zrealizovat pokaždé něco jiného,“ říká vychovatelka ve školní družině a začínající autorka Stanislava Miková.

Vysněný administrativní obor v roce, kdy se hlásila na střední školu, neotevírali, a tak se sestřenicí jako jediné dvě Romky zamířily na Střední pedagogickou školu v Berouně. Stáňa si vybrala obor předškolní a mimoškolní pedagogika a pečlivě se připravily na talentové zkoušky. Vzpomíná, jak stále dokola nacvičovaly sestavu z tělocviku a zpěv.

Vše ale možná mohla být úplně jinak. Třicetisedmiletá Stáňa dnes vzpomíná, že když byla na základní škole, v polovině prvního školního roku oslovili učitelé rodiče jediných tří romských dětí ve třídě, jestli by je nechťeli přehlásit do zvláštní školy, že tam by to pro ně bylo lepší. Jen Stánini rodiče se nenechali zvíkat – oba si moc zakládali na vzdělání a v rodině se stále na děti apelovalo, aby měli střední školu a ideálně i tu vysokou.

Po studiu šest let pracovala v praktické škole v Berouně jako asistentka pro sociálně znevýhodněné děti. „Trvalo to dlouho, než si na mě ostatní zvykli,“ vzpomíná. I když na škole bylo vysoké procento romských dětí, byla jediný romský pedagogický zaměstnanec. „Seděla jsem s nimi ve sborovně a už měla po krk, když se mezi sebou kolegyně bavily a používaly slovo Cikán, tak jednou povídám, „a viděly jste, co udělal ten chrapoun venku?“ Zůstaly na mě koukat. „No představte si,“ povídám

jim, „takhle my říkáme vám.““ Dříve jí to dost vadilo, protože někteří dobře vědí, že je to slovo, které by se nemělo ve společnosti používat, ale časem pochopila, že za jeho používáním je i neznalost než potřeba ublížit.

„Když jsem odcházela na mateřskou, téměř jsme brečely. Nakonec mě přestaly brát jako Romku a začaly vnímat jako tu „naši Stáňu“, ale v podstatě o mně a o ostatních Romech stále nic nevěděly.“ A mrzí ji právě to, když učitelé roky pracují s romskými nebo dětmi z jiných kultur, ale nic si o nich nezjistí. „Já se snažím zorientovat v jejich kultuře, aby se třeba nestalo, že řeknu něco nevhodného. Dítěte se tím můžu dotknout a ztratím jeho důvěru.“ Vzpomíná, že když byla ve čtvrté třídě, neměla dobré vztahy s dětmi, byla neprůbojná a jako jediná Romka čelila šikaně spolužáků. „Děti mi nadávaly do Cikánek, a když jsem to šla říct paní učitelce, ta mi řekla, „A nejsi snad?“. Do té doby jsem ji měla ráda, ale když řekla tohle, ztratila jsem veškeré iluze.

Jako vychovatelka ve školní družině běžné základní školy, kde začala před několika lety po návratu z mateřské dovolené pracovat, se však s nevhodnými poznámkami na svou etnicitu nesetkala. Přibližuje, jak obvykle začíná spontánní seznámení s českými dětmi,

pro které je Stáňa prvním Romem, se kterým se v životě setkaly. „Ne děti, já nejsem opálená od sluníčka, já jsem taková, protože jsem Romka. A je to něco špatného?“ „Ne, ne, není!“ „Výborně, děti, a řekněte to doma i maminkám a tatínkům, že máte paní vychovatelku Romku,“ odpovídá jim. „A opravdu se mi nestalo, že by nějaký rodič přišel, že s tím má nějaký problém, naopak. Je dobré, že jsem na české škole,“ myslí si, „protože tyhle děti už jdou do života se zkušeností, že měli vychovatelku Romku. Přála bych si, kdyby se toto posunulo, kdyby ředitelé škol Romy přijímali a nebáli se za ně postavit.“ Zároveň si ale dobře uvědomuje, že musí být motivováni i romští žáci, kteří kolem sebe nemají pozitivní vzory a slyší jen „z tebe učitelka, doktor... nebude“. Podpora se musí podle ní dostat sociálně slabým rodinám, které nemají kvůli existenčním starostem kapacity děti motivovat, zajistit jim doučování, mimoškolní aktivity.

Čerpá z osobní zkušenosti, kdy v komunitním centru doučovala a vedla výtvarné kroužky, které si děti velmi oblíbily. „Musí to být systematická práce,“ říká, „ze začátku chodilo pár dětí, ale pak se rozkřiklo, že to je kroužek, kde si můžou vyrábět, že je doučování, a pak za mnou začali chodit sami rodiče, že by chtěli, abych děti doučovala. Když rodič

ví, že může dítěti pomoci do budoucna, tak bude rád za každou pomoc.“ Tyto „její děti“ už odrostly, ale stále se k ní hlásí a ona může vidět, kolik z těch dětí se „chytlo“, že jsou někteří z nich vyučení a pracují, že to mělo smysl.

RODINNÁ TRADICE ZAVAZUJE

Stáňa pochází ze slavného rodu Giňových a Mikových, kteří do Rokycan, kde se narodila, přišly po válce ze slovenské Tolčemeše a okolí Prešova. Její táta Emil Pupa Miko je známý muzikant z legendární skupiny Kale, jednou z tet spisovatelka Ilona Ferková a velmi inspirativní osobou pro ni vždy byl její děda, Andrej Giňa.

„Já jsem dědu velmi dlouho vnímala jen tak, jak jsem si ho pamatovala z dětství – jako pořadatele různých osvětových přednášek a romských zábav. Dokonce jsem nedávno v archivu při sběru podkladů pro svou bakalářskou práci narazila na dopisy, kterými zval významné osobnosti českého a romského disentu, aby pod záminkou účasti na zábavě do Rokycan přijeli a společně se radili, jak pomoci Romům zlepšit jejich postavení ve společnosti.“ Až během studia romistiky na Karlově univerzitě získala povědomí o romské literatuře a došlo jí, jaký měl její děda a rodina pro romskou kulturu význam, jak jsou „ty Rokycany v romistice stěžejní“ a jak je zásadní uchovat a rozvíjet romský jazyk.

„Odmalička na nás mluvili doma romsky. Když začnu psát, mám slovník u sebe a kontroluji, jestli nenajdu původní slovo v romštině, abych co nejméně po-

Stanislava Miková, Eva Danišová a Ilona Ferková četly ze své povídkové tvorby na festivalu Svět knihy Praha 2019. Foto: Lenka Jandáková

užívala přejímky. Občas slova se stejným významem střídám, aby se neopakovala pořád stejná slovíčka. Kolikrát se doma zapomenu a mluvím na děti jen česky, ale když si to uvědomím, že takhle ne, přepínám okamžitě do romštiny. Čteme si romské pohádky, vyprávím romské příběhy, zpíváme písničky...”

A tak se plynule dostáváme k další Stánině aktivitě – ke psaní. „Psát jsem začala kvůli Heleně Sadílkové, která mě oslovila s prosbou, abych do Romano džaniben napsala vzpomínku. A mě to chytlo. Začala jsem jí posílat své texty a ona mi dávala zpětnou vazbu.“ Když do literární soutěže Romského stipendijního fondu organizace ROMEA posílala povídku líčící babiččinu cestu na pohřeb do Anglie, vůbec nečekala, že zvítězí a „že se bude tahle líbit“.

V současné době pracuje na cyklu povídek o šestileté holčičce Janičce,

který zasadila do období po revoluci a tak trochu se inspiruje zážitky z dětství. Jejími prvními čtenáři jsou její muž a sestra Denisa. Na jaře také vstoupila a podílí se na činnosti nově založeného Klubu romských spisovatelů Paramisara, který vznikl pod hlavičkou Slova 21. „Píšu proto, že mě to především baví, klidně budu psát jen do šuplíku. Pokud něco vydám, jsem a budu ráda, ale není to pro mě to nejdůležitější. Když se u psaní začnu smát, říkám si, že to možná rozesměje i jiné, a baví mě pak pozorovat reakce čtenářů a posluchačů, jestli se tomu místu skutečně zasmějou.“

Životní cílem je pro ni dopsat knihu, kterou na konci života začal psát její děda Andrej Giňa. „Rozepsal první dvě kapitoly ságy o mé prababičce, která byla Židovka. Dědovým přáním bylo, abych v tom pokračovala. Nahrávám si pamětníky, babičku, moje tety – dcery prababičky, sbírám dobové fotky. Rozplést všechny nitky tohoto rozvětveného rodinného příběhu považuju za svůj životní úkol.“

Na příkladu svých předků má možnost pozorovat, jak je přínosné, když se národy propletou, ale zároveň si každý zachová to své, aby se mohly obohacovat. „Své děti vedu k tomu, co je důležité při setkání s lidmi i pro mě – aby nedávaly na první dojem. A také aby věděly, že se za své romství nemají důvod stydět, naopak, že mohou být na své kořeny hrdé. Zásadním předpokladem a podmínkou dobrého lidského soužití je chovat se k sobě slušně a se zdvořilostí, bohužel se to dnes už tolik nenosí,“ podotýká Stáňa Miková závěrem.

Foto: Petr Zewlakk Vrabec

„CIKÁNI DO PLYNU!“ KŘIČELI LIDÉ, O KTERÝCH JSEM SI MYSLELA, ŽE JSOU PŘÁTELE

Eva Danišová / Foto: Paměť Romů

„Skončila jsem školu, bylo mi patnáct let a šla jsem makat. Ani jsem nevěděla, jestli nějaké školy jsou, nikdo se mě neptal, jestli chci něčím být. Byli jsme prostě zvyklí pracovat,“ vzpomíná třiapadesátiletá Helena Gáborová.

O svém životě a životě své rodiny vypráví pro Paměť Romů – projekt, který se snaží přiblížit širší veřejnosti tu méně známou stránku historie naší společnosti, historii Romů, a to prostřednictvím příběhů samotných aktérů dějinných událostí.

Paní Gáborová se narodila v Jablonci nad Nisou a po základní škole nastoupila do Strojbalu a od té doby vystřídala několik profesí. Působila jako terénní sociální pracovníce v Krásné Lípě. Od roku 2002 žije v Rumburku, kde od roku 2013 pracuje jako asistentka prevence kriminality. Je aktivní v místním komunitním životě, v roce 2004 kandidovala do zastupitelstva jako nezávislá za Sdružení pro město Rumburk.

PASTELKY A PAPIR

Na školu paní Helena nevzpomíná příliš v dobrém. Na základní škole zažila vylučování romských dětí z třídního kolektivu. „Ten rasismus nebyl tak vidět, byl takový skrytý. České děti seděly zvlášť a romské děti taky. České děti se učily

a romské děti dostaly pastelky a papír. My jsme to jako děti cítily, ale nechápaly,“ přibližuje. Čist a psát je učila třeba paní školnice. Na slavnostech romské děti vystupovaly, ale pokud šlo o vzdělávání, byly postaveny stranou. S učením jim nemohli pomoci ani rodiče – sami nebyli příliš vzdělaní.

Situace se zlepšila až s přechodem na jinou školu. Romské děti, mezi kterými byla paní Helena, byly překvapené, když se jim tamní učitelé začali věnovat.

Rodiče paní Gáborové přijeli do tehdejšího Čech jako mnoho jiných Romů ze Slovenska se svými vlastními rodiči. „Dědeček na Slovensku pálil cihly a babička chodila k Židům, ale nepracovali za peníze. Pracovali od rána do večera jen proto, aby dostali jídlo pro děti,“ říká Helena. Po příchodu do Čech pak dědeček pracoval na nádraží, kde pokládali a opravovali koleje, babička se starala o domácnost. Maminka paní Heleny pracovala už od svých čtrnácti let, paní Helena hned po škole, když jí bylo patnáct.

O 50. letech a stěhování Romů ze Slovenska do Čech vypráví jako o době, kdy se jejich situace začínala měnit. Mohli si najít práci, dostali byt, jejich děti začaly chodit do školy, rodiny se více usadily. Za svou práci dostávali plat, nepracovali už jen za jídlo. „Proto moje babička nesnášela, když někdo plýtlval jídlem,“ podotýká paní Helena.

MUSÍM BÝT O KROK DÁL

Vzpomíná také na Slovensko, kam se s rodiči podívala ve svých dvanácti letech za tetou a strýcem – vybavuje si tamější chatrče a nuzné podmínky, nersrovnatelné s životem v Čechách. „Tady bylo vidět, že se to mění. Tady ty úřady, když viděly, že se snažíte, že jste pracovití, tak vám i pomohly. Moji mamince pomohly, dostali jsme byt, maminka dostala práci. Ano, vyrostli jsme v komunistických letech, ale myslím si, že jsme byli slušní lidi, byli jsme pracovití. Ten těžkej život znám od babičky z vyprávění,“ přibližuje.

K práci a zodpovědnosti vedla paní Helenu její maminka. Brzy poznala, že její situace není jednoduchá, že jako Romka se musí snažit být lepší než neromští kolegové. „Já říkám Cigánka. Já se za to nestydím. Musela bych se stydět, kdybych nepracovala, kdybych kradla. Ale já pracuju, chodím do práce, když jsem nemocná, vezmu si prášky, ale jdu. Manžel taky, pracuje už patnáct let pod městem. Jsme slušní lidi, ale stejně se pořád musíme snažit. Mně to tak připadá. Musím být o krok dál než můj kolega, musím furt dokazovat, že nejsem špatnej člověk, že opravdu umím dělat,“ přibližuje paní Helena. Dodává ale, že když někdo přijde a pochválí ji, dodává jí to sílu a ví, že ta dřina „stojí za to“.

HOŘKÁ SAMETOVÁ

Na Sametovou revoluci v roce 1989 vzpomíná s notnou dávkou hořkosti. Mnoho lidí přišlo o práci, včetně Romů – kteří na nově otevřeném pracovním trhu začali setkávat s praxí odmítání ze strany zaměstnavatelů, které ostatně nevymizelo dodnes.

Paní Helena se s ním setkala v Jablonci. „Nevzali mě do práce jen proto, že jsem Cigánka. Když jsme dostávali z úřadu práce papír, abychom se šli ptát na práci, stávalo se, že se ta paní nepřišla dolů ani podívat. Už na vrátnici měl vrátný razítko a hned nám ho orazítkoval s tím, že práce není,“ přibližuje. Přesto se k praxi některých romských i neromských rodin, které si na svou nezaměstnanost zvykly, se staví velmi kriticky – zejména ke špatnému příkladu, který tak dávají svým dětem. „Revoluce je fajn, ale jen pro někoho,“ říká. „O práci přišli lidé, kteří byli zvyklí pracovat, a najednou zůstali bez ní. Kdyby nechali ten zákon, aby lidi chodili do práce, aby se starali, a kdyby nerozprodali fabriky, tak jsou lidi zaměstnaní a není bída.“

Po rozpadu Československa musela

rodina paní Gáborové, podobně jako další Romové ze Slovenska, složitě vyřizovat svá občanství. Paní Helena, přestože se narodila v Čechách, měla po mamince slovenské občanství a kvůli tomu i trvalý pobyt na Slovensku, v Humenném. Nárok proto neměla na bezplatné zdravotnictví nebo příspěvky na děti, což pro ni jako samoživitelku bylo dost složité – nakonec proto, ještě než získala občanství české, nechala své děti napsat na babičku.

ŠLUKNOVSKO

Protiromské bouře na Šluknovsku z roku 2011 má paní Gáborová v živé paměti. V práci jim oznámili, ať jdou domů dřív, že se ve městě „něco koná“. Děni v Rumburku popisuje tak, že to vypadalo, jako kdyby začala válka – objevili se těžkooděnci, policisté, vrtulníky a mezi paneláky příběhl dav lidí. Poznávala v něm lidi, se kterými se dennodenně potkávala, zdravila, a o kterých si myslela, že jsou přátelé. Najednou je slyšela křičet „Cikáni do plynu“. „A na to já v životě nezapomenu,“ vzpomíná na demonstraci, která ji podle vlastních slov hodně změnila. Stejně tak podle svých slov nezapomene na pocit nespravedlnosti – být pro někoho cílem jen kvůli barvě pleti.

A změnila i mnohé v Rumburku. Lidé, které viděla, jak se demonstrace účastní, prý později uznávali, že to bylo zbytečné, a paní Heleně říkali, že na ni jejich slova neplatila, že ona je ta slušná. „Ale to není pravda,“ myslí si paní Gáborová, „když je budou chtít poslat do plynu, bude to pro mě platit taky. V životě na to nezapomenu, a i když umřu, tak to ve mně zůstane.“

Pochvalně však hodnotí, jakou roli sehráli při konfliktu policisté, kteří místní Romy ochránili, nepustili dav, který se je chystal napadnout. Vzpomíná i na to, jak se jich zastávali i někteří čeští sousedé. Za silný zážitek považuje právě to, že kvůli vyhocené situaci mohla poznat, kdo si na přítele jen hraje a kdo s Romy opravdu cítí.

KAŽDÝ TROCHU ZLOBÍ

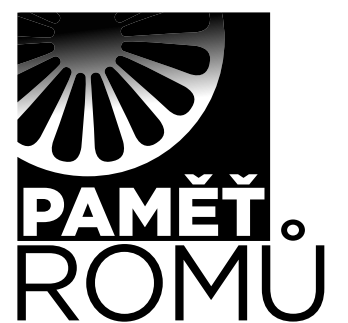
Jako asistentka prevence kriminality působí paní Helena v Rumburku již sedmým rokem. Na starosti má pořádek a jak říká, pracuje i s romskými rodinami, které mají nějaký problém. „Tady v Rumburku nemáme žádný velký problém s kriminalitou u Cigánů, ani tu není žádné cigánské ghetto, tady žijí

dobří a slušní Cigáni,“ vypráví.

„Nejsme přece všichni stejní,“ myslí si, „ale ať je člověk bílý nebo černý, každý někdy trochu zlobí. Je úplně stejné, jestli upozorňuji českého občana, aby nepil na veřejnosti, což zakazuje v Rumburku vyhláška, nebo jestli upozorňuji Cigána. Zlobí všichni stejně,“ přibližuje s tím, že nejdůležitější je být svá a na nikoho se nepovyšovat jen proto, že nosí uniformu. S Romy mluví romsky, i když je v terénu se svým českým kolegou. Romština jí pomáhá jak snadněji komunikovat, tak při navazování důvěry s místními Romy. Což, jak vypráví, funguje – nestává se, že by ji neposlechli. „Víte, pořád si musíte pamatovat, že patříte k nim,“ říká.

S prací v terénu má mnoho zkušeností i z předchozího zaměstnání, kde pracovala jako sociální pracovníce. Negativně hodnotí zejména praxi odebírání dětí z rodin – podle ní by měla být naopak taková, aby podpořila matky k vychovávání dětí v domácím prostředí. Chválí však místní předškolku pro romské děti a vzpomíná na své návštěvy v rodinách, kam chodívala i s paní učitelkou, až se jim povedlo školičku naplnit. Do další místní školky pak chodí společně romské, vietnamské i české děti. „Školné je malé a to je moc dobře,“ usmívá se spokojeně paní Helena.

Vyprávění Heleny Gáborové zachytila Eva Zdařilová.

PROJEKT PAMĚŤ ROMŮ

se snaží zmapovat osudy Romů žijících v současné době na území České republiky, a představit tak historii Romů od válečných dob po současnost jejich vlastníma očima.

www.pametromu.cz

„CIKÁNI DO PLYNU!“ („O CIKAŇI ANDRO GAZOS, ANDRO PLINOS“) VICÍNENAS O MANUŠA, SO PAL LENDE GONDOL'INAVAS, KAJ HINE LENGERE AMALA

Eva Danišová / Foto: Paměť Romů

„Phirdom avri e škola, has mange dešthepandž berš u gejľom andre buti. Na džanavas, či hin varesave aver školi, ňiko mandar na phučelas, či kamav vareso te sikhľol avri. Samas sikhade te kerel buti,“ leperel pendathetrin beršengeri Helena Gáborovo.

Pal peskero dživipen the pal e famelija vakerel andro projektos „Paměť Romů“ (O Roma leperen) – o projektos kamel te sikhavel le manušenge andal amari historija oda, so but manuša na džanen: vareso andal e romaŇi historija u sar pal oda vakeren o Roma korkore.

E Helena Gáborová uliľa andro Jablonec nad Nisou the pal e škola gejľa te kerel e buti andro Strojbal u akorestar kerelas vajkeci aver buta. Kerelas tiš terenno socijalno buti andre Krásná Lípá. Le beršestar 2002 dživel Rumburkoste, kaj le beršestar 2013 kerel sar e asistentka perdal e prevencija mujal e kriminalita. Bajinel pal oda, sar e komunita andro Rumburkos dživel, andro berš 2004, sar has o avrikidipen andro foreskero zaačhiben (zastupitelstvo města) has pre kandidátka, savi diňa o Sdružení pro město Rumburk. Joj korkori na has andre ňisavi sera.

O FARBIČKI THE O PAPIRIS

Pal e škola e Helena na džanel te phenel nič lačo. Le romane čhavoren na lenas andre trijeda o raklore the o učitelá maškar pende. „Oda rasismos na has avka te dikhel, has garudo. O čechi ke čhavore bešenas ekstra the o romane tiš. O čechi ke čhavore sikhľuvenas u romane čhavore chudle o farbički the o papira. Amen pen na šunahas mišto, no na džanahas, soske oda avka has,“ phenel kija. Te genel the te irinel len sikhľarelas e školňička. Sar has varesave slavnosti, ta romane čhavore sikhavenas, so džanen – khelenas, giľavenas, ale te džal pal o sikhľuvipen, ta len thovenas pre sera. Andro sikhľaripen lenge našti denas o vast o daja the o dada – bo len tiš na has lače školi.

Sar gejľa pre aver škola, ta has oda feder. Romane čhavore, maškar save has the e Helena, ča dikhenas, sar pal lende o učitelá pre oja aver škola bajinenas.

Lakeri daj the o dad avle andre Čechi, sar but aver Roma, pal e Slovensko

u avle lenca the lengere daja the o dada. „O papus pre Slovensko labarelas avri o valki the e baba phirelas kijo Činde, jon na kerenas buti vaš o love. Kerenas tosaratar dži ratí ča vašoda, kaj te chuden varesavo chaben perdal peskere čhavore,“ phenel e Helena. Sar avle pro Čechi, ta o papus kerelas pre štacija, thovelas o šini, e baba bajinelas pal o dživipen khere. La Helenakeri daj phirelas andre buti imar sar lake has dešuštar berš, e Helena maj pal e škola, kana lake has dešupandž berš.

Pal o 50-to berša the sar avenas o Roma pal e Slovensko pro Čechi vakerel e Helena avka, hoj le romengero dživipen chudľa te avel aver. Šaj penge arakhe-nas e buti, chudle kher, lengere čhavore phirenas andro školi, o fameliji chudle te bešel pre jekh than. Vaš e buti chudenas o love, imar na kerenas vaš o chaben. „Vašoda miri baba chalas cholí, te vareko čhivelas avri o chaben,“ phenel e Helena.

KAMPEL MANGE TE AVEL JEKĤ UŠTAR ANGLAL

Leperel sar has la dajoraha the le dadeha pre Slovensko. Has lake dešuduj berš u gejle te dikhel la biba the le bačis –

leperel, sar odoj dikhľa čorore kherora, čorikano dživipen, pro Čechi has feder. „Adaj has te dikhel sar oda visaľol. Adaj te o amta dikhenas, hoj kamen te kerel buti, ta dine tumenge o vast. Mira dake dine o vast, chudľam o kher, e daj chudľa e buti. He, bariľam andre komunisticka berša, no duminav, hoj samas paťivale manuša, butakere. Oda pharo dživipen prindžarav pal oda, so mange vakere las e baba,“ phenel e Helena.

Te kerel buti the te duminel, so sa andro dživipen musaj te kerel, sikhada la Helena lakeri daj. Sig prindžarda, sar hin savoro pharo, hoj sar Romňi kempel te avel mek feder sar o gadžikane manuša andre buti, kaj kerel. „Me phenav Cigánka. Me man vaše na ladžav. Kampľalas mange te ladžal akor, te na kerdomas e buti, te čorkeravas. Me buti kerav, phirav andre buti, te som nasvalí, liginav e tabletka u džav. Miro rom tiš, kerel buti tel o foros imar dešupandž berš. Sam paťivale manuša, no the avka amenge kempel furt te avel feder. Me avka duminav. Kempel mange te avel jekh uštar anglal sar manuš, so leha kerav buti, kempel mange furt te sikhavel, hoj som paťivalo manuš,

hoj čačes džanav te kerel buti,“ phenel e Helena. Mek phenel, hoj te vareko avel u phenel lake, hoj kerel lači buti, del la oleha e zor, džanel, hoj choč musaj te kerel phares, „mol kada vaše“.

KIRKO SAMETOVO (BARŠUŇIKO)

Pre Sametovo revolucija leperel igen na rado. But manuša našade e buti, but Roma – varesave, sar pen phundrade neve buta, dikhle, hoj le Romen andre buti na kamel ňiko te lel, oda hin dži adaďives. E Helena oda prindžarda Jablonciste. „Na ile man andre buti, ča vašoda hoj som Cigánka. Te chudahas pro amtos o papira, te džas te phučel pal e buti, ta varekana oda has avka, hoj na avľa e gadži aňi te dikhel tele pal o ganki. Imar pre vratňica has le vratňikos o štemplos u mindžar amenge les diňa pre ola dokumenti, hoj e buti nane,“ leperel. Varesave manuša či Roma abo o gadže sikhľile pre oda, hoj na kempel te phirel andre buti, ta pre kada but rušel – nane lake pre dzeka, hoj kada sikhaven pengere čhavoren. „E Revolucija hiňi lači ča perdal varekaste,“ phenel.

„Bijal e buti ačhile o manuša, save has sikhade te phirel andre buti, u palis len buti na has. Te mukhlehas oda zakonos hoj kempel te phirel andre buti, te o manuša šaj bajinen pal pengero dživipen u te na bikendehas o fabriki, ta le manušen hin e buti u kajso čoripen bi na sas“.

Sar pes rozpejľa e Československo, kampľa lakera famelijake – avka sar the avre Romenge, save avle pal e Slovensko – te kerel o lila, te pro Čechi šaj dživen (občanství). Kada has igen baro pharipen. E Helena the te uliľa pro Čechi pal e daj, la has slovačiko líl the o líl pro beštipen, andro Humenné. Vašoda la na lenas o doktora u našti chudelas ňisave love pre čhavorende. Akor has le čhavorenca korkori, ta has oda pharo – andro agor, kim chudľa čechiko líl, diňa le čhavoren te irinel pre daj, pre lengeri baba.

O ŠLUKNOVSKO

Andro berš 2011 has pro Šlukonovsko bare demonstraciji mujal o Roma u e Helena Gáborovo pre oda našti bisterel. Andre buti lenge phende, te džan khere, hoj „pes vareso kerel“. Pal oda, sar oda has andro Rumburkos, vakerel avka, hoj oda dičholas, sar te avelas o mariben – avle o „těžkooděnci“ (špecijano policijno grupi le bare lividěnce), e policija, upral lende phirenas o vrtulňika u maškar o khera

avle but but manuša. Maškar ola manuša prindžarelas le manušen, save sako dives dikhelas u duminelas hoj hine sar lakere amala. Ňisostar nič len šunelas te vičinel „Cikáni do plynu“ („O Cikaňi andro gazos“). „Ta pre kada me šoha ňikda na bisterava,“ phenel pal e demonstracija, savi sar phenel joj korkori andre lakero dživipen but visarda. Tiš sar phenel, šoha na bisterela pre oda, sar pes šunelas na mišto, bijal e paťiv, hoj hin kada mujal o čačipen – vaš e cipa pre tumende

demaven o manuša.

E demonstracija visarda but the andro Rumburkos. O manuša, so len dikhľa pre demonstracija, palis phenenas, hoj kada na kampľa te kerel, the la Helenake phenenas, hoj la na košenas, bo joj hiňi paťivalí. „Kada nane čačipen,“ duminel e Helena Gáborovo, „te bičhavena le manušen andro plinos (gazos), pre mande oda perela tiš. Šoha ňikda andro miro dživipen pre kada na bisterava the te merava, ta oda andre mande ačhola.“

Lačhes vakerel pal e policija, pal oda, sar le Romen zaačhenas maškar e demonstracija, na mukhle le pherde dženen, save kamenas pro Roma te demavel. Leperel tiš oda, sar varesave gadže, save bešenas jekhetanes le Romenca, le Romen zaačhenas. Igen but lake ačhiľa andro šero, sar varesave manuša kamukeri kerenas, hoj le Romen dikhen rado, u palis pes sikhada, ko čačes le Romen zaačhelas, ko lenca likerelas.

SAKO ČEPORO VARESO PARATINEL

Sar e asistentka mujal e kriminalita kerel e Helena andro Rumburkos imar ehta berš. Bajinel, kaj pes dživel lačhes, u sar phenel, kerel the romane famelijenca, te len hin varesavi bibacht. „Adaj andro Rumburkos amen nane bari kriminalita maškar o Roma, nane adaj ňisavo romano

ghettos, adaj dživen paťivale Roma,“ vakerel e Helena.

„O manuša nane sa jekh,“ duminel, „no te hin o manuš parno abo kalo, sako varekana vareso paratinel. Hin jekh, te phenav le gadžeske, te na pijel avri pro foros, bo andro Rumburkos dine avri ajsa líl, abo či kada phenav le Romeske. Oda jekh, ko vareso kerel,“ phenel kija u mek phenel, hoj hin igen angluno, te dikhel pre sakoneste sar pre manušeste, joj džanel, hoj našminel te kerel baripen, hoj la hin e uniľorma. Le Romenca del duma romanes the te laha hin andro terenno čechiko manuš, so laha kerel e buti. E romaňi čhib lake phundravel o vudar u o Roma lake buter paťan. Hin oda mišto, sar phenel – na ačhel pes, hoj la o Roma na šunen. „Tumen džanen, furt kempel te leperel, hoj the tumen peren maškar lende,“ phenel.

E terenno buti imar mišto prindžarel the akorestar, sar kerelas socijalno terenno buti. Nane lake pre dzeka, te len le čhavoren het le famelijendar – sar joj phenel, kempel le čhavoren te bararel avri andro fameliji u te del le famelijenge o vast. Šukares vakerel pal e školka perdal o romane čhavore, save mek ča džana andre školka. Leperel sar phirelas la učitelkaha pal o fameliji u phenenas lenge pal e školka. Palis len has dosta čhavore u šaj e školka phundrade. Andro Rumburkos hin mek jekh školka, kaj phiren jekhetanes gadžikane, romane the vijetnamska čhavore. „But love pen odoj na poťinel u oda hin mišto,“ asal e Helena.

O vakeriben la Helenaha Gáborovo-naha kerd'a e Eva Zdařilová.

PROJEKTOS O ROMA LEPEREN

kamel te anel o džaňibena pal o Roma, save akana bešen andre Česko republika the te sikhavel lengeri historija le bare dujto maribnastar dži akana. Avka, sar oda dikhen o Roma korkore.

www.pametromu.cz

AMENDAR

POHLED DO SVĚTA ROMSKÝCH OSOBNOSTÍ

Text a foto: Muzeum romské kultury

Muzeum romské kultury připravilo k letošním oslavám Mezinárodního dne Romů knihu a webové stránky se stejnojmenným názvem **Amendar** (v překladu z romštiny „Od nás“ myšleno zároveň od nás – jako části z celku). Kniha obsahuje medailony 254 Romů a dva obsáhlé rozhovory. Muzeum v nich vzdává hold romské občanské společnosti.

Projekt Amendar navazuje na nedokončené dílo emeritního profesora Masarykovy univerzity v Brně, historika Ctibora Nečase. Ten svou zamýšlenou knihu Galerie romských osobností Muzeu romské kultury předal na konci roku 2017.

Kniha Amendar. Pohled do světa romských osobností byla slavnostně představena a pokřtěna v pondělí 8. dubna 2019 v Praze v Divadle Archa v rámci galavečera při oslavách Mezinárodního dne Romů a v pátek 12. 4. 2019 v Brně na závěr Týdne romské kultury v Kabinetu múz, kde knihu pokřtila zpěvačka Monika Bagárová, jedna z osobností do knihy zařazených, a Judita Matějová, dcera Ctibora Nečase, otce celého projektu, jemuž je výsledná kniha i věnována.

„Rozhodli jsme se nedokončený projekt Nečasovy Galerie romských osobností vydat ze dvou důvodů,“ říká ředitelka Muzea romské kultury Jana Horváthová. „Tím prvním je fakt, že česká společnost stále nemá představu o tom, jak intenzivně se Romové do celospolečenského života zapojují, ať už ve svých profesích, často velmi prestižních, tak i skrze své umělecké, sportovní nebo občanské aktivity. Tím druhým je pak signál dovnitř romské komunity. Vydáním knihy vzdáváme všem aktivním osobnostem hold.“

Projekt Amendar má dvě části. První z nich je kniha, za jejíž grafikou stojí oceňovaný architekt a designér Martin Hrdina a ke které doslov napsala socioložka Jiřina Šiklová. Kromě 254 životopisných medailonů romských osobností působících na území České republiky v průběhu celého 20. století obsahuje dva hloubkové rozhovory – s bývalou romskou poslankyní a psycholožkou Monikou Mihalíčkovou a aktivistou, mj. laureátem Ceny Muzea romské kultury za rok 2017, Davidem Tišerem.

Druhou částí projektu jsou webové stránky www.amendar.cz. „Zpřístupnit

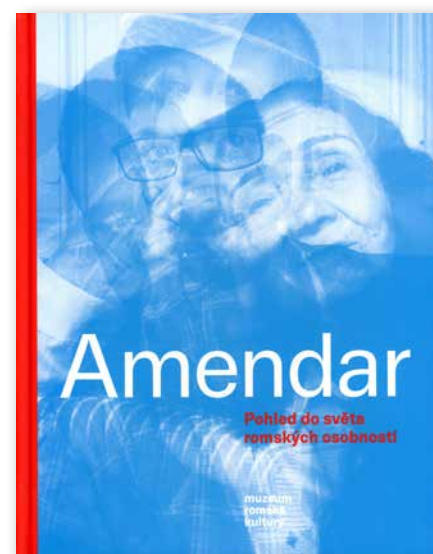

Foto Jan Mihalíček

informace o romských osobnostech nejen knižně, ale i online jsme považovali v roce 2019 za zásadní,“ podotýká editorka projektu Alice Sigmund Heráková a dodává: „Webová galerie má proti knižní formě výhodu v tom, že nezastarává, je možné ji průběžně upravovat, doplňovat a obsah zpřístupňuje mnohem širšímu spektru čtenářů. Z důvodů bezpečnosti jsme ale část webové galerie obsahující informace o romských osobnostech zpřístupnili až po přihlášení.“

254 osobností, které kniha a web obsahuje, představuje jen zlomek angažované romské společnosti. „Obsáhnout všechny osobnosti bylo mimo naše časové i kapacitní možnosti,“ doplňuje ředitelka muzea Jana Horváthová. „Jen na základě našich průzkumů je zřejmé, že těch angažovaných jsou stovky. Navíc je zásadní si uvědomit, že podle poslední Zprávy o stavu romské menšiny žije v České republice polovina romské

společnosti integrované. Těch, kteří do celospolečenského života přispívají a nejsme zvyklí je vůbec vnímat jako Romy, jsou desetitisíce,“ dodává Jana Horváthová. ●

ZAJÍMÁ VÁS HISTORIE, MÁTE RÁDI PŘÍBĚHY?

POSLECHNĚTE SI VYPRÁVĚNÍ PAMĚTNÍKŮ

WWW.PAMETROMU.CZ

Unikátní sbírka rozhovorů přibližuje méně známou stránku historie naší společnosti, historii Romů.

Projekt Paměť Romů realizuje ROMEA, o. p. s. za finanční podpory Bader Philanthropies, Inc.

